

USTAWODAWSTWO ZE ŚWIATA EUROPAE LATINAE W WIELKIM KSIĘSTWIE LITEWSKIM OD KOŃCA XIV DO POŁOWY XVI WIEKU. PRZENIKNIĘCIE, RECEPCJA, WPŁYWY NA ŻYCIE UMYSŁOWE

Wilno (drzeworyt Makowieckiego, ok. 1600 roku, źródło: Vialikaje Kniastva Litouskaje: encyklopedyja)

O METODOLOGII

Moje ustalenia umożliwiło użycie zarówno metodologii stricte historycznej, jak też podejść znajdujących się na pograniczu kilku dyscyplin. W metodologii stricte historycznej posługiwałem się warsztatem głównie paleografii, dyplomatyki, historii prawa. Umożliwiły one kategoryzowanie dokumentów (m.in. nie tylko ustawodawczych, ale tych z praktyki codziennej) oraz wyszczególnienie fragmentów mogących uchodzić za znamiona recepcji nowego modelu prawnego przez ludzi (lub ich odrzucenie przez ówczesnych). Korzystałem też z podejść z pogranicza kilku dyscyplin. Były to podejścia językoznawcze, antropologiczne oraz literaturoznawcze pozwalające rozróżnić formuły utarte i formuły będące wyrazem stosunku ludzi do prawa. Pozwoliły one na dodatek prześledzić niebagatelny skutek recepcji prawa – formalizację języka.

Kilka przykładów tego, jak działa taka metodologia. Analiza dyplomatyczna pozwala na rozgraniczenie wyrazów stereotypowych oraz nie-stereotypowych. Dzięki analizie dyplomatycznej wyszczególnimy dla przykładu tzw. protokół we wpisach w księgach ziemskich i grodzkich, będący częścią formalną dokumentu, oraz jego główną część (dyspozycję), gdzie skryba miał większe możliwości w doborze słów, ich użyciu. W taki więc sposób ustalimy, że na przykład wyrażenie protokołu z końca XVI wieku *na urzędzie grodzkim wilkomierskim* chyba nie jest wynikiem poglądów samego skryby, natomiast *więzienie miejskie* lub *ziemstwo* z dyspozycji już jest. Z kolei analiza językowa pozwala ustalić: skoro używał skryba wyrazów typu *więzienie miejskie*, *ziemskie* itp., były to wyrazy wyabstrahowane. Były to więc wedle skryby byty samodzielne, niezwiązane z osobą konkretnego urzędnika.

O AUTORZE

MGR HLIB BIERASTAVY
(GLEB BERESTOVOI),
SZKOŁA DOKTORSKA UNIwersytetu w
BIAŁYMSTOKU,
HBIERASTAVY@GMAIL.COM,
G.BERESTOVOI@UWB.EDU.PL,
ORCID: 0000-0001-5044-5233.

O ZAGADNIENIU

Wielkie Księstwo Litewskie powstało po zjednoczeniu części obszaru Słowian wschodnich z mniejszymi terytoriami zamieszkanymi przez plemiona bałtyckie. Rządzono tą ludnością z pomocą różnych norm. Wykorzystywali Słowianie prawo stanowione pochodzenia ruskiego lub bizantyjskiego, ale też prawo zwyczajowe i pamięć lokalną. Ludność bałtycka natomiast korzystała z tej ostatniej. W 1387 roku Władysław Jagiełło nadał przywilej stanowy. Było pierwszą próbą prawa ponad podziałami etnicznymi oraz w ogóle przywilejem stanowym w państwie. Była to praktyka zachodnia. Stało się Wielkie Księstwo krajem, gdzie często wystawiano dyplomy przypominające przywilej koszycki czy na przykład Wielką Kartę Swobód. Stało się to też początkiem samej idei w kraju, że można tworzyć prawo przysługujące całemu krajowi: Statuty litewskie, uchwały sejmowe, przywileje. Czy skutecznie przenikła ta idea? Jaka była jej recepcja? Jakie wywarła wpływy?

O DANYCH I WYNIKACH

Trzon danych w moich badaniach nad zagadnieniem stanowią Metryka Litewska (zbiór rozlicznych przywilejów, danin, wyroków gromadzonych przez kancelarię wielkksiążęcą z obszaru całego kraju) oraz powiatowe księgi sądowe. Metryka Litewska obecnie jest praktycznie w całości opublikowana do połowy XVI wieku. Reprezentacyjny zrab ksiąg sądowych ukazał się drukiem w serii *Akta... Wileńskiej Komisji Edytorskiej*. Wykorzystanie tych danych (oczywiście nie tylko tego trzonu) pozwala ocenić, iż prawo nowoczesne weszło w życie na różną skalę. Dopiero Statuty z 1566 i 1588 roku (w mniejszej też mierze ten z 1529 roku) zaczęto postrzegać jako uniwersalne źródło prawa na co dzień przez wszystkie warstwy kraju. Nie tak optymistycznie potoczyły się losy dawniejszych ustaw – przywilejów stanowych. Weszły do życia umysłowego jako składnik pamięci o „lepszych” dawnych czasach i jako część rytuału. Rola ich w tej dziedzinie, dla której powstawały – w praktyce prawnej – była znikoma.

CZY WIESZ ŻE...

...własne dokumenty o znaczeniu przywilejów stanowych miały nie tylko Wielkie Księstwo Litewskie, Korona Polska czy Anglia, ale też Aragonia, Portugalia, Nawarra, Czechy, Sycylia?

...ustawodawstwo w Wielkim Księstwie Litewskim mogło powstawać aż w trzech językach, czyli po rusku, po polsku i po łacinie?

...po raz ostatni Statut litewski wykorzystano w praktyce prawnej w II Rzeczypospolitej w orzecznictwie sądu w Wilnie w końcu lat 30.?